

לכן, כאשר ההקדש אינו מגיע למחצית מן החוב, אין חוששים שיטעו עד כדי כך לומר שהחוב שוה פחות, ולא הוצרכו לתקן פדייה (כן הבין האבני-מילואים (פא סק"ב) הפירוש הפשוט בגמרא. וכ"פ בשיטמ"ק מהרא"ש. וכ"כ בפירוש תפארת ישראל. וזה תואם עם הפירוש השני שברש"י שבבבזיר מפלגא יוצא ללא פדיון. וכן נראה בתוספתא כמוש"כ התוס').

'מעצדין'. 'מעצד' הוא קופיץ קטן, המשוים בו את הנסרים וקוצצים בו חתיכות קטנות (העריך). 'מגירה' – מסור.

'היה לו מין אחד מרובה ומין אחד מועט – אין אומרים לו למכור את המרובה וליקח מן המועט...'. הוא הדין אם אין לו מן המועט כלל – אין משאירים לו מעות לקנות, שהרי עד עתה היה מסתדר בלעדיו, שהיה שואל מאחרים (נמוקי יוסף ב"מ. וכן נקט לעיקר בזבח תודה, דלא כדעת ספר 'קרי' שכתב לדייק מלשון המשנה להפך).

וכל זה בכלי אומנות, אבל במזון וכסות ותפלין, אם אין לו משאירים לו מעות לקנותם כמו שכתב רש"י – לפי שדברים אלו הכרחיים לאדם, ולעולם משערים באדם בינוני, ואעפ"י שהיה זה מרעיב עצמו ולובש בגדים מטולאים עד עתה. והוא הדין לתפלין, שהם כבגד המוכרח לו לאדם.

ולענין ספרים, הסכמת הפוסקים (בחו"מ צו) שאין משאירים לו, ואפילו ספר תורה, אלא הכל משתעבד (עפ"י זבח תודה. ולענין שאר מצוות, כלולב ושופר – נסתפק בשפת אמת).

דף בד

'ההוא גברא דזבנינהו לנכסיה, אתא לקמיה דרב יימר, אמר להו: סליקו ליה תפילין. מאי קמ"ל מתני' היא...'. אין הקושיא על הוראת רב יימר, שהרי שאלוהו הלכה והוצרך להורות, אלא על מסדר הש"ס מקשה מדוע הוצרך להביא מעשה זה (מפרשים. וכיו"ב נמצא בכמה מקומות).

'אין לו בכסות אשתו...'. רוב המפרשים סוברים שאותם דברים קנויים להם קנין גמור, ואין לו בהם שום זכות (מהרי"ק שורש י בשם תשובת הרי"ף, ועוד. עפ"י זבח תודה).

וזה לשון הגהות אשרי (ב"ק קב): 'מכאן נראה לי, שאין אדם יכול למכור בגדי אשתו שקנה לה, ואפילו לא באו לידה, קל וחומר מהקדש. ואפילו אין לו במה להתפרנס – אינו יכול למכורם'. והביא דעת מהרי"ח לחלק בין הקדש לבעלי חובות, ע"ש.

זלא בצבע שצבע לשמן. אם הקדיש נכסיו וצבע לאחר ההקדש – הגזבר גובה ממנו, שהרי צבע דבר שאינו שלו. ואולם בערכין, אם צבע לאחר שהעריך – אין גובים ממנו. והמשנה שכללה הערכה והקדש ביחד, לפי שמדברת כשצבע קודם להקדשו (זבח תודה).

ב'תפארת ישראל' פרש שצבע את בגדי אשתו ובניו, וקמ"ל מתניתין שאין להקדש כלום גם בדמי הצבע היתרים על הבגד עצמו, ואעפ"י שהצבע אינו נצרך כל כך ללובש כמו הבגד, וגם לא נשתמשו בבגד לאחר שנצבע – אין לו זכות בו. ולפי זה מדובר גם כשצבע לאחר שהקדיש.

– הגמרא בב"ק (קב:) דנה כיצד קנתה האשה את הצבע שצבעו עבורה, וכי מי הודיעו לצבע שיקנה את צבעו לאשה (וע"ש בתוס'). ולדעה אחת שם אנו דנים את יד השליח כיד המשלח, ועל כן כשהקנה הצבע לבעל, הרי יד הבעל כיד אשתו דמי וכאילו הקנה לאשה. ויש דעה החולקת על סברה זו ולפיה פרשו שכל המקדיש נכסיו נעשה כמי שהקנה להן כסות אשתו ובניו מעיקרא [והרי זה קנין החל על סמך גמירות דעת שבלב בני אדם, כמו שמצינו כעין זה בכמה מקומות. עפ"י הגרי"א. ע"ע כע"ז במובא בסוף ב"ב].

פרק שביעי

שמואל כרבי שמעון סבירא ליה דאמר נכנסין ולא נותנין. ורב סבר סוף סוף לבעלים מי קהדרא, לכהנים הוא דנפקא, וכהנים משלחן גבוה קא זכו – ודעת שמואל, בארו האחרונים, שגם במקדיש שדהו נוהג דין יציאת יובל כמו במכירה, אלא שאמרה תורה שהשדה אינה חוזרת לבעלים אלא הכהנים באים תחת הבעלים [אולי טעמא דקרא הוא משום קנס לבעלים על שלא גאלוה מן ההקדש, והריהם כעושים חוכא מן ההקדש, שיקדישו ותחזור אליהם. ולפי זה מובן הטעם ששדה מקנה חוזרת ביובל לבעלים הראשונים – שהרי לא הם הקדישוה אלא הקונה מידם הוא שהקדישה, הלכך אין לקנוס את הבעלים] (עפ"י בית ישי קכט. בהסבר זה יישב כמה דברים).
וע"ע בענין זה ובבאור שיטת הרמב"ם שפסק כר' יהודה שהכהנים נותנים דמיה, ואעפ"כ פסק כשמואל – אור שמה שמיטה יא, כ; 'חדושי הגרי"ז על הש"ס'; ברכת הזבת; חדושים ובאורים; לקוטי הלכות להלן כו.

(ע"ב) 'בשלמא לשמואל לא גואלין לאחר יובל פחות משנה.' מפירוש רש"י משמע שלפי שמואל כוונת התנא היא שאין גואלים בשנת היובל עצמה לפי שאינה קדושה ואין צורך לגאול. ולפי זה צריך לפרש 'לאחר יובל' כלומר לאחר כניסת היובל, וזהו דוחק.
יתכן שכינה התנא 'יובל' את תחילת שנת היובל, יום הכיפורים, לפי שאו תוקעים בשופר-יובל [כמו 'במשוך היובל'], ואו חזרות שדות לבעליהן, ועל שמו נקראת כן השנה כולה.
ויש מפרשים שעיקר כוונת התנא להשמיענו שאין מחשבים חדשים עם ההקדש, וזהו 'אין גואלין לאחר היובל פחות משנה' – כלומר, אין גואלין בגירוע. אלא שלפי שמואל אתי שפיר לשון 'אחר היובל' ששנה התנא, כי ביובל עצמו אין שייך הקדש וגאולה כלל, וצריך שנה אחר היובל. אלא לרב שאמר אף היובל בגאולה, מדוע נקט לאחר היובל? ומתוך: פירוש 'אחר היובל' – בין יובל ליובל (חדושים ובאורים, עפ"י לחם משנה ערכין ד, יב. וכ"כ הרש"ש ופירש כן גם בכוונת רש"י. ע"ע"ש).
לפירוש זה צריך לומר שהשאלה 'מאי קמ"ל דאין מחשבין...', מוסבת הן לרב הן לשמואל.

דף כה

'מנין שאם אתה רוצה לעשות חדשים לשנה – עושה.' הרמב"ם (ערכין ד, ח) מפרש שתלוי הדבר ברצונו של הגזבר, שנתנה לו התורה רשות לחשב חדשים או שלא לחשב (וכן הסכים בתוס' רא"ש). והכוונה,

- ב. מפרש"י ורבנו גרשום משמע שהבע"ח עצמו פודה בתוספת דינר. ואין לשון המשנה משמע כן, אלא הבעלים (תוס').
- ואף לתנא דמתניתין, כאשר היה החוב יותר מכפול מן ההקדש – אינו פודה (אלא נשאר להקדש. ולפירוש השני, גובים מן ההקדש ללא פדיון).
- א. היה ההקדש מרובה מן החוב – הפודה יתן להקדש כנגד המותר על החוב, ובוה פודה את כל ההקדש ומשלם את החוב. כן כתבו התוס'. ואפשר שגם רש"י ורבנו גרשום מודים לדין זה, אעפ"י שלפי פירושם אין הכרח לדבר מדברי המשנה (זבח תודה). ויש מי שכתב שלדעת רש"י צריך להוסיף עוד דינר לפדות מיד ההקדש, מלבד מותר הנכסים (חדושים ובאורים).
- ב. התוס' נסתפקו כאשר אין ללוה קרקעות אלא מטלטלין והקדישם, האם הבע"ח גובה מן ההקדש ע"י פדיון. ולזה דעתם נוטה. וכן נקט לעיקר בקצות החשן (ק"ו סק"ג), ודלא כהמשנה-למלך (מלוה יח) שכתב שאין ההקדש גרוע מן ההדיוט, והלא מטלטלין אינם משתעבדים. ויש מפרשים כוונת התוס' רק במטלטלין שעשאים אפותיקי (חדושים ובאורים). וע"ע בגליונות קה"י.
- ועוד כתב בקצוה"ח, שאפילו במלוה על פה גובה מן ההקדש כיון שאין ההקדש חל מעיקרא, ולא דמי למכר. וכן דעת המחנה-אפרים (גביית חוב, ב). ואולם ע' ש"ך ונתיבות המשפט, חו"מ רנה, ג.
- ג. הטור והשו"ע שהביאו הלכה זו, לא הזכירו חילוק 'עד פלגא' (כאשר העיר בקצות החשן ק"ו סק"ה).

שכיב מרע שהקדיש כל נכסיו ואמר מנה לפלוני בידי – נתבאר בב"ב קעד-קעה
השתעבדות הערב והקבלן לכתובה ולבעל חוב – שם קעד.

דפים כג – כד

- לז. א. חייבי ערכין שהגזבר ממשכנם – מה משאירים בידם?
- ב. המקדיש או המוכר את נכסיו, מה בכלל הקדשו ומה אינו בכלל?
- ג. המקדיש נכסיו או המעריך עצמו – כשנוטלים ממנו נכסים, האם נוטלים מכסות בני משפחתו או מכלים שלקח עבורם?
- ד. חפץ שדמיו מועטים כאן, ובמקום אחר או לאחר זמן יהיו דמיו מרובים – כיצד שמים אותו להקדש?
- ה. סתם הקדשות – למי?
- א. חייבי ערכין, אעפ"י שממשכנים אותם נותנים להם מזון שלשים יום וכסות שנים עשר חדש, מטה מוצעת, סנדליו ותפליו (ואם מך הוא מערכך – החייהו מערכך). ואם אין דברים הללו בידו, משאירים לו מעות לקנותם (רש"י). ואינם דומים לכלי אומנות, כי דברים אלו הכרחיים לאדם. מפרשים). אבל אין נותנים לו כדי צרכי אשתו ולבניו (הוא). ואעפ"י שחויב מזונות לאשתו ולבניו קדם לנדרו. ואפילו תפסה מוציאים ממנה. ערמב"ם מלוה ספ"א).
- יש אומרים שלתלמיד חכם נותנים לו ספריו, ויש אומרים שרק ספר תורה משאירים לו ולא משאר ספרים (ע' בעל התרומות א). והסכמת הפוסקים היא שספרים אין משאירים בידו, אפילו ספר תורה (עפ"י זבח תודה).
- היה אומן; נותנים לו שני כלי אומנות מכל מין ומין הנצרך לאומנותו. רבי אליעזר אומר: לאיכר – נותנים לו צמדו. לחמר – חמורו [הוא הדין לאדם המשתכר מהשכרת ספינתו, משאירים לו אותה, כדלעיל יח]. וחכמים חולקים וטוברים שאלו בכלל נכסים ולא בכלל כלי אומנות שמשאירים בידו.

שאלות ותשובות לסיכום מסכת ערכין

הלכה כחכמים (רמב"ם ערכין ג, יח). ונראה טעמם מפני שיכול לעבוד עבודתו בהמות אחרים, וכן ספן – בספינת אחרים. משא"כ כלי נגרות וכד' שאין דרך האומן לשכרם.
היה לו מין אחד מרובה מכדי צרכו ומין אחד מועט מדי – מוכר את הכלי היתר, ואין משאירים לו מעות ליקח מן המין המועט, שהרי עד עתה היה די לו בכך.
א. הוא הדין כשאין לו כלל כלי ממין אחד (נמוקי יוסף. וכן תמך בזבח תודה, לאפוקי מדעה החולקת).
ב. היו לו מלבושי כבוד כגון בגדי משי, מעבירים אותם ממנו ונותנים לו כסות אחרת לחול, אבל לא לשבתות וימים טובים (רמב"ם ערכין ג, טז. וכ"כ מלוה ולוה א) לענין בעל חוב. וטעמו דלא גרע מ'עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות'. ערוה"ש העתיד ערכין לו, טז).
ג. אם לאחר שהשאירו בידו הדברים הנ"ל לא נשאר בידו סלע [והרי אין בערכין פחות מסלע], והשלים לכדי סלע מאותו שיעור שבידו – נפטר לגמרי (מנחת חינוך ש, ט. ובשפת אמת נסתפק בדבר). פרטים נוספים בסידור כלים והפצים לחייב, בב"מ קיג.

ב. המקדיש כל נכסיו, לוקחים כל מה שיש לו. ואפילו תפלין בכלל 'נכסי', הן לענין מקדיש נכסיו הן לענין המוכרם.

אבל אין בגדי אשתו ובגדי בניו בכלל ההקדש, ולא בבגדים שלקח לשמם, כדלהלן.

ג. אחד המקדיש נכסיו ואחד המעריך עצמו, אין לו זכות בכסות אשתו ובניו, שהרי אינם שלו. וגם לא בצבע שצבע לשמם ולא בסנדלים חדשים שלקח לשמם.

ד. אין להקדש אלא מקומו ושעתו (ונתן את הערכך ביום ההוא – שלא ישהה מרגלית לקלים. כלומר לא ישהנה גזבר לאדם קל ועני לומר העלה אותה לכרך ולפי הדמים שהיא תימכר שם – תן, אלא לפי מה שהיא שוה כאן ועכשיו שמים. וכן כל כיו"ב).

א. דוקא במטלטלין או בעבדים שמים ומוכרים מיד, אבל קרקע – הלא שנינו שבית דין מכריזים ששים יום כדי להעלות דמיה (עפ"י תוס'; רמב"ם ג, יט-כ). ונראה שאף כשמכריזים על הקרקע, זהו כדי לשער כמה הקרקע שוה עכשיו, אבל אין ממתנינים יותר גם אם הקרקעות מתעדרים להתייקר (שפת אמת. וע' גם בחדושים ובאורים).

ב. נראה שכלל זה שאין להקדש אלא מקומו ושעתו, אינו אמור אלא כשיש לו כעת שומא אלא שאינה רבה כל כך, אבל אם עתה אין לו דמים [או אולי אף אם יש לו דמים מועטים מאד, שלא ביחס לערכו האמתי כלל] – ממתנינים (ע' בשו"ת אחיעזר ח"ב מו, א, עפ"י הירושלמי תרומות ה, א).

ה. סתם הקדשות לבדק הבית (קדש לה').

היו שם בהמות הראויות למזבח – ע' בתמורה לא.

פרק שביעי; דף כד (כה)

לח. מה דינו של המקדיש שדה אחוזה באופנים דלהלן – לענין חלות ההקדש ולענין הפדיון? –

א. הקדיש ובא לגאול בשנה ראשונה שלאחר היובל.

ב. בא לגאול בשנה העשירית ליובל – בתחילת השנה או באמצעה.

ג. הקדיש ובא לגאול פחות משנתיים לפני היובל.

ד. הקדיש בשנת היובל עצמה.

א. המקדיש שדה אחוזה בשנה ראשונה שלאחר היובל ובא לפדותה באותה שנה – נותן חמשים סלעים לבית זרע חומר (= כור) שעורים.

ונותן פונדיון נוסף לפרוטרוט, להכרע (ע' רש"י עפ"י בכורות נ. וכ"כ הרא"ש בשטמ"ק דף כה אות ג. וכ"כ הראב"ד והר"ש משאנץ בפירושו לתורת כהנים). ויש מצדדים שמה שנותר חמשים סלעים ביחד אינו מוסיף פונדיון (עפ"י תוס' בבכורות נ: וע' בלשון רבנו גרשום כאן). ולדעת רב [כרבי ולא כחכמים], שנת היובל עצמה נחשבת כשנה ראשונה בחישוב מכסת הפדיון, ולפי זה כשפודה בשנה הראשונה שלאחר היובל – נותן ארבעים ותשע סלעים בלבד.

ב. בא לגאול בשנה העשירית ליובל, נותן ארבעים סלעים וארבעים פונדיונות – כפי מספר השנים הנותרות לפי חשבון סלע ופונדיון לשנה. והוא הדין אם בא באמצע השנה, כאילו בא בתחילתה (וחשב... על פי השנים הנותרות – שנים אתה מחשב ואי אתה מחשב חדשים).

ג. הקדיש פחות משנתיים לפני היובל – קדושה, ואם בא לפדותה פודה בחמשים כסף ולא בגירוע (על פי השנים הנותרות – מיעוט 'שנים' שתיים). ולענין זה אמצע השנה אינו נחשב כתחילת השנה (אלא כסופה), כי ההקדש מחשב חדשים – לריווחו (דרשו כה). מריבוי וחשב לו הכהן – מכל מקום). הלכך אם הקדיש לאחר שנכנסה שנת 48 ליובל – פודה בית כור בחמשים שקל. ואם הגיע היובל – שוב אינו פודה. [והשמיענו התנא עצה טובה שיהא אדם חס על נכסיו ואל יקדיש בפחות משתי שנים ליובל, שהרי לא יוכל לפדות בגירוע, ואם לא יפדה עד היובל – תיחלט לכהנים]. הרמב"ם (ערכין ה, ח) כתב שתלוי הדבר בדעתו של גובר ואם רוצה מחשב חדשים. והראב"ד השיגו.

ד. המקדיש שדהו בשנת היובל; לדברי רב – קדושה ונותן חמשים לפדיונה. [מבואר בגמרא שדברי רב אינם אמורים אלא לשיטת רבי שמפרש עד ומ... כולל הגבולות. אף כאן משנת היובל ויובל עצמה בכלל. אבל לחכמים – אינה קדושה ביובל כלל]. ושמואל אמר: אינה קדושה (ואפילו לרבי, כיון שלא נאמר 'משנת... עד' משמע שאין שנת היובל בכלל, שאילולי כן היה לו לומר 'בשנת' רש"י). וגם משום סברת 'קל וחומר' – ומה זו שכבר קדושה יוצאת לכהנים ביובל (וללא פדיון – כר' שמעון), זו שעדיין לא נתקדשה אינו דין שלא תיקדש (עפ"י תוס').

א. 'שנת היובל' לענין זה נחשבת מיום הכפורים עד ראש השנה הבא. אבל בין ר"ה ליוהכ"פ של יובל – קדושה אף לשמואל (תוס', עפ"י ברכה"ז וצ"ק).

ב. הרמב"ם פסק כשמואל [אם משום שהלכה כמותו בדינים, ואף זה בכלל. אם משום שלהלכה שנת היובל אינה עולה לכאן ולכאן. אם משום שאין הלכה כרבי כנגד חבריו ש'עד' ועד בכלל]. ואולם לפי מה שפרשו התוס' מהרמ"ר, שמחלוקת רב ושמואל תלויה בסברת ה'קל וחומר', לפי זה אם נוקטים כרבי יהודה שהכהנים נותנים דמיה ביובל (וכ"פ הרמב"ם), נדחה ה'קל וחומר' והריהי קדושה (עפ"י ברכת הובח. יש להעיר שהרמב"ם בפירושו המשנה העתיק כרב).

דף כה

- לט. א. מהו שיעור הפדיון למקדיש שדה אחוזה, בבעלים ובאדם אחר?
 ב. נקעים וסלעים שבשדה – כיצד הם מתחשבים בפדיית השדה?
 ג. הקדיש שדה אחוזה וגאלה הוא או בנו או קרובו או אחד מן הכהנים או שאר כל אדם, מה דין השדה ביובל?